

PERMISIVITATE ALOGLOTĂ ȘI CONSECINȚELE SALE ASUPRA CODURILOR LINGVISTICE FOLOSITE ÎN COMPANIILE COMERCIALE DE LA SIBIU ȘI BRAȘOV

ALOGLOTTAL TOLERANCE AND ITS CONSEQUENCES ON THE
LINGUISTIC CODES USED WITHIN THE TRADE COMPANIES OF SIBIU
AND BRAȘOV

(Abstract)

The aim of the present article is to demonstrate the existence of a multi-lingual code based on Romanian used or wishfully conceived in order to be used in the 18th century commercial company based in Sibiu whose members were traditionally considered to be Greek-speaking. The massive membership by Vlachs who were obviously speaking a Romanian dialect, seems to have had an impact on this code as it had on its Greek counter-part older by at least one century.

Keywords: multi-lingual code, aloglottal tolerance, pidgin.

Se poate spune că activitatea companiilor comerciale de la Sibiu (înființată în 1639) și Brașov (1678) (în fapt cele care au reușit să supraviețuiască; au mai existat încercări, una fiind cea de la Caransebeș, cu o viață extrem de scurtă) este destul de bine cunoscută istoriografiei naționale.

Începute probabil cu Nicolae Iorga, studiile dedicate acestor companii de negustori au reținut atenția multor istorici și istorici ai dreptului, dar aproape deloc pe aceea a lingviștilor, mai ales pentru că majoritatea documentelor păstrate sunt redactate preponderant în greacă (numărul pare a atinge cifra de 200000), mai puțin în română, și germană.

Din 1787, anul înființării unei biserici separate a companiștilor de la Brașov, datează un document care cere ca liturghia ortodoxă din acea biserică să se

facă în „valahă”, iar preotul să fie „valah” (sau vlah). Până atunci companiștii ortodocși foloseau biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului.

Numărul exact al membrilor celor două companii e greu des estimat, în diverse perioade au existat creșteri sau scăderi. În compania de la Sibiu par să fi existat puțini comercianți greci-membri în comparație cu cei care nu erau membri. Astfel, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, compania avea 60 de membri, în întreaga Transilvanie existând 400 de greci comercianți. Numărul membrilor companiei de la Brașov a variat foarte mult atingând la sfârșitul sec. al XVIII-lea 494 de membri. Fiind mai mare, compania de la Brașov a numărat printre membrii săi comercianți din Imperiul Otoman, dar și din Țara Românească, Transilvania și Moldova. Mulți companiști provenau din București, unii fiind ortodocși (bulgari, români, sârbi) iar alții evrei, albanezi și armeni.

Membrii companiilor de la Sibiu și Brașov se trăgeau mai ales din: Arbănași, Melnic, Ioanina, Kozani, Serres, Plovdiv, Constantinopole, Salonic, Trapezunt, Târnovo, Sinope, Nicopole, chiar Chios și Creta.

Principalele itinerarii continentale ale comercianților porneau de la Salonic și se îndreptau spre Transilvania. Erau în principal trei: primul și nu prea frecventat trecea prin Bosnia, al doilea urma itinerariul Serres–Melnic–Sofia–Vidin–Orșova–Pesta–Vie-na, iar cel de-al treilea mergea pe valea râului Strimon, trecea prin orașele Sofia și Niș, ajungând la Belgrad.

Cei mai mulți comercianți ai companiilor de la Sibiu și Brașov veneau în primii ani după alcătuirea companiilor singuri, fără familii, iar mai târziu, prin privilegiul din 1777 al Mariei Terezia, au fost obligați să-și aducă și familiile din Imperiul Otoman și să le așeze în Transilvania. Companiștii se împărțeau în două categorii: în cea dintâi erau cuprinși cei care locuiau permanent în Transilvania făcând acolo un comerț intern, în cea de a doua erau cuprinși comercianții itineranți care își vindeau mărfurile la târguri, întorcându-se apoi în regiunile lor de baștină.

Din punctul de vedere al limbii grecești folosite în compania de la Sibiu, situația a beneficiat de un studiu amănunțit (v. Dascălu 2013), care concluzionează cum că practic codul inițial grecesc, vehicol de comunicare verbală și scrisă a companiștilor, se schimba într-o variantă comparabilă cu alte câteva astfel de variante teritoriale ale aceleiași limbi de bază.

Noua varietate (în care exista o gradație ierarhică a predominanței codurilor cu care se făcea schimb) s-ar fi creat datorită identificării instinctive (datorate unui filon intercomprehensiv susținut de configurația latină imprimată limbii grecești în perioada bizantină, și de capacitatea empatică a vorbitorilor dialectului aromân) și stăpânirii minimumului fundament comun al limbilor aflate în contact (respectiv greaca, germana, româna – în care e inclus dialectul aromânesc, italiana, turca, maghiara etc.), fluentei în mai multe coduri lingvistice în mod simultan, precum și toleranței maxime față de manifestarea liberă a fenomenelor de interferență. Rezultatul ar fi subsumabil fenomenului

pidgin și ar fi o rezultată comună a multiligvismului balcanic și a celui similar din Transilvania.

Am selectat dintre lexemele românești din dacoromână regăsite în acel cod doar termenii recurenți și în alte texte redactate în limba greacă „nealterată”, folosită în diverse contexte în Principatele Române (v. Chisacof Brad 2011): η κάμαρα (camera), τα τζωκόια (ciocoi), ο κλουτζιάρης (clucer), η Κούρτη (curte, curtea domnească), γράνιτζα (graniță), ζουδέτζον (județ), η όκνα (ocnă), το πλάϊ (plai), η τζάρα (Țara Românească), ο βατάφος (vătaf), ο βεκήλης (vechil).

Dintre lexemele de origine aromână se disting forme generice și flexionare: απάργιασα (apăryiescu—am abandonat), αληκήαν (alikiře—asociere), η/το μπουσλουγιάλα (bușulu—bătaie de cap), μπούτηαν (—bute), κάστρον(—castru, cetate), κεδέρι (cădeare), τζουρόννικα (ciuruke—putrede), κονποβέλονα (comboli—caș), αλλίκον (alică—haină), η τζόχα (—manta de lână), το νάρκι (narke—preț fix), αι αλσίδες (alsidă—lanțuri), ξυστρία το μπούνδι (xistrie și bundă—șesală pentru blană), η ούβια (uvghi—țiv), το πρόκι (—proacă, cuișor), πάντλικά (—panglică), πόνγζι (ponči—punci), ταζετικόν (tazetku—proaspăt), η τζάλα (țal—soție), η ουνία (ună—uniunea), ουταράς (—utraie, șnur), το ζούνι (—zuniță, cingătoare).

Un text de foarte mari dimensiuni (aproximativ 900 de pagini contemporane), având conținut medical datând cu începere din 1760 și până în deceniul al nouălea al secolului al XVIII-lea are legătură cu compania de la Sibiu în sensul că unul dintre autorii lui activa în cadrul ei. Este vorba despre Ioan Adam, născut în la Arvanitohori (după alte surse la Moscopole) și educat la colegiul de la Aiud (practic universitatea Transilvaniei până la mutarea în 1859 la Cluj). Ediția pe care am alcătuit-o acestui text ne-a prilejuit pe lângă multe alte revelații neimportatnte aici, și pe aceea că o serie de fenomene observate independent până la alcătuirea definitivă a ediției, ne gândim la inserarea ubicuă a unor lexeme aloglote, era perfect intenționată și viza transformarea limbii române într-un instrument vehicular pentru membrii companiei și foarte probabil pentru un public mult mai larg.

Româna era îmbogățită cu multe elemente intra-dialectale din diverse graiuri și anume:

a) din cel transilvănean:

betegos, adj. ‘bolnăvicios’: *dar și cei din mătcile muierilor ce să suie în sus, aburii putrezi și betegoși* (MD I: 170^v).

cicir, s.n. ‘borș’: *udând pâinea în țiciri și obicinuindu-să cu acest cicir* (MD I: 126^v).

ciorăi, a ~, vb. ‘a chiorăi’: *atunci bolnavul simte mai vârtos ca o întindere în pânțele lui, carele să umflă și țiuiește și ciorăiaște tare* (MD I: 186^r).

covaci, s.m. ‘fierar’: *lucrează fierarii ádică covacii* (MD I: 159^r); inexistent în MD II.

crastavete, s.m (MD I: 29^v, 30^r, 91^v, 144^v): *zeama de crastavete sălbatică cu amestecat și cu chichlaminu și cu praf scoate* (MD I: 30^r); *frunzele de crastaveate sălbatec* (MD II: 141^r).

fărtal, s.n. ‘unitate de măsură’: *un fărtal de ceară spălat de zeace ori în apă reace* (MD II: 82^r).

îmbucătoriță, s.f. ‘îmbucătură’: *sau să ude într-însul vreo îmbucătoriță să mănânce* (MD I: 51^r).

înghimpa, a ~, vb. ‘a împunge’: *când să pogoară și curge prin zgău oarecare materie iute și rozătoare Corrosiva materia și face rănirea. ... că o împunge și o înghipă... și puroi împuțite ... între creștet* (MD II: 139^r).

închicinea, adj. ‘diminuat’ (magh. *kicsi*), ‘mic’: *tuse închicinea* (MD I: 97^r).

învitător, adj. ‘care invită’: *lipsește dar puterile ceale învătătoare ori pentru vreo slăbiciune a vinelor, sau pentru multa încălecare* (MD II: 85^v).

lepedeu, s.n. ‘acoperământ’: *sau să-l învălească cu un lepedeu* (MD II: 180^r).

liură, s.f. ‘băutură acra’: *legându-le strînsu cu bete late, apoi să le dea vin oțet, adică τζιπουράνα, ori liură apătos* (MD I: 109^r); *La început să o fiarbă cu liură, adică livefu* (MD I: 109^v); *ădică fidea cu liura, sau fără miele de pâine cu liură, ori orez, ori* (MD I: 110^r).

livefu, s.n. ‘băutură acra’: *la început să o fiarbă cu liură, adică livefu* (MD I: 109^v); *cu bureate muiat în liveji sau în apă oțetă* (MD II: 134^r).

maramă, s.f. ‘basma’: *și să-i strângă fluierile picioarelor cu mărâmi* (MD I: 120^v).

mânzăli, a ~, vb. ‘a suga cu putere ca un mânz’: *Vatămă dar și mânzălesc pre cei ce întâmpină, cu mușcarea, și cu balele* (MD II: 257^v); *aprinș și ars cu leamne mânzălite de salamandra* (MD II: 256^r).

oldă, s.f. ‘copaie’: *să puie să șază într-o oldă sau albie ori într-o puțină până la gât și să -i facă abur* (MD II: 237^v).

pătică, s.f. ‘farmacie’: *ia de la pătică spiridon de pucioasă* (MD I: 95^v).

păticărie, s.f. ‘farmacie’: *cele acestor asemenea care să facu la păticărie* (MD I: 128^r).

pișca, a ~, vb. ‘a fi iute la gust’: *și atunci nu pișcă, ci să întinde și să umflă stomahul, răgăiește acru și sărat, sete nu are. Și acestea destule pentru pricepe rea pricinii care naște patimile cele mai de sus* (MD I: 122^v).

rezemuș, s.n. ‘sprijin’: *la partea aceea și le izgonește, adică spre rezemușul urechilor* (MD I: 71^v).

șmag, s.n. ‘gust’: *care mieroase dulce că cu aceste șmaguri* (MD I: 128^r).

Preocuparea pentru îmbogățirea lexicală intra-dialectală reiese și din marcatori meta-lingvistici:

... Pe dinafară să adaoge la zgău scoțătoare răcoritoare făcute din zeamă de răchită de salcie, de iarba otrăvitoare ce să cheamă vozchiamoz iarba ce o numesc ardeleanii iarba grasă ... (MD II: 130^r)

care îi zic la Brașov țiperig (MD I: 76^r)

b) din graiul moldovenesc:

boroghină, s.f. ‘borhot de prune acre au rămas în cazan’.

glomozii, a se ~, vb. ‘a se amesteca’¹: *vinele care se trag prin grebăn să glomozescu* (MD I f.: 59^r).

scârnă, s.f. ‘murdărie, resturi’: *ca să nu oprească și scârna cea uscată* (MD I: 160^r).

smedrui, a ~, vb. ‘a contamina’: *ca niște vătămători ce sânt spurcă și înșiși văzduhul și înveninează și așa zmedruindu-se naște pierzarea aceasta a ciumei* (MD II f.: 203^v).

c) din zona Oltenia-Banat:

adoora, num. adverbial ‘a doua oară’: *și iar le mai dă undă adoora* (MD I: 91^v) (cf. Vulpe 2004: 284–298).

os, s.n. ‘sâmbure’: *să mănânce adeaseori sâmburi de alune și sâmburi de oase de cireașe* (MD I: 55^r); (aceiași sens există și în aromână).

trușie, s.f. ‘marmeladă’: *doftoriile ce ia să fie mai mult pornitoare de ud și pă fieștecare zi să mănânce trușie* (MD I: 57^v).

Româna era de asemeni îmbogățită cu elemente inter-dialectale:

a) lexeme provenite din dialectul aromânesc cu paradigmă ușor diferită față de dacoromână:

sânge, cu formă de pl.: *...și iaste arătat că omoșorul să vatămă atunci și... să rănescu și să putrezescu udându-să din sângiurile cele* (ar. Sândze, pl. sândzuri) *crude și din scursurile care curgu din cap și acestea sânt semnele sinahului...* (MD I f.: 56^v).

b) lexeme cu forme ușor diferite față de contrapărțile lor din dacoromână:

dafn ‘dafin’: *...Apoi să o speale cu apă fiartă cu coajă de dafn...* (MD II f.: 147^v).

rândurică ‘rândunea’: *...găinați de rândurică mai nainte pân a nu cădea la pământu cu pământu cuibului și amestecă-o cu oțet...* (MD I f.: 41^v).

trandafil ‘trandafir’: *...Alta fă o turtă de trandafili și o udă cu vin cald...* (MD II f.: 277^r); *...și pune-le toate acestea în câtăva apă de cicoare sau apă de trandafil ca să stea o noapte săs să moaie și dimineașa le fierbe și să stricori bine...* (MD II f.: 126^r).

selină ‘țelină’ (MD I f.: 112^r).

¹ În DA, s.v. *golomoz*, apare vb. *golomozi* (Ban.) = a vorbi fără înțeles. *Glomozi* în com. Straja, Bucovina = a sfârâma, a amesteca.

c) lexeme cu forme identice cu dacoromâna dar cu sensuri diferite:

foale ‘frunze’: ...tuse și fă multă lucrare au **foale** de tasiac a tăia și a scoate flegma cea coaptă și lipiciosă. Deci fă așa Stoarce zeama de foi verzi de tutun... (MD I f.: 100^r).

lună ‘alună’: fă dintr-însa mici ștuculeaie ca bobul sau ca **lunile** și le înfășură împrejur cu ceară... (MD I f.: 97^r).

vad ‘por’: ...iar să-l întărească cu cele stifoase ca să nu mai cază iar rana șazutului ce să numește elinește σόπρυγξ adică flogera și latinește fistula iaste un **vadu** strimtu¹ și adâncu la lungime și înfășurat împrejur... (MD I f.: 160^r).

d) lexeme inexistente în dacoromână:

i, conjunct. adversativă: tămăduire de greață **i** plecate.

ori, s.n. ‘mărgea’: Pentru **ori** adică lacrimi de cerbu (MD I: 21^v).

otroabe ‘măruntaie’: ...Adică cărnurile mașelor și celorlalte **otroabe** și urmează primejdie de moarte... (MD I f.: 153^v). Etimonul său este macedoneanul урбоа ‘măruntaie’ (v. Tomici 1986: 617, s.v. măruntaie). Este consemnat în dialectul megleno-român.

șcheto, adj. ‘simplu’ (MD I).

tru, prep.: ca prin **tru** o stricurătoare (MD II: 16^v).

Lexemelor de mai sus li se adaugă o serie de termeni care find preponderent întâlnite în dialectele aromân și megleno-român sunt comune cu dialectul dacoromân:

arupe, a ~, vb.: cu scuipatul **arupe** (MD I f.: 111^v).

colăreț, s.n. ‘bucățele de cocă’; cuvântul care apare și în dialectul megleno-român (CADE) e folosit în MD cu sensul ‘pastilă’: Rotițe adică **colăreze** mici au colăcei rătunzi cu bun miros... (MD I f.: 76^r); ...Cu lapte încă ia chimăn ca trei degete ca un grăunte și miezul smochinii cei sălbatică și pisând cu lapte muerescu fă **colarețe** și vâră în narea care... (MD I: 82^v).

Este locul să amintim și aici ca argument din interiorul textului, marcatorul extra-lingvistic: Efialtul iaste o patimă de ale capului care să numește latinește inibus și ungrește modereț chiomas iar grecește Μωρά, del cei proști această patimă. Un doftor ce-l chema Theaminon au numit-o πνιγάλιονα, înecuş adică din înecare, fiindcă bolnavului i să nălucește ca cum s-ar îneca, iar în ziua de astăzi unii din rumelioți o numesc βραχνάβ efialtul să numește că cei ce pătinescu li să pare că ar sări cineva asupra lor și pentru nume destule sunt acestea să-i spunem și talmăcirea efialtul... (MD I f.: 58^v). Cuvântul este desigur prezent în graiurile sudice².

¹ Și adj. *strimtu* are forma din dialectul aromân.

² *Colarez* s.m., pl. *colarezi* are și sensul rar consemnat în sudul României (jud. Dâmbovița, Teleorman, Giurgiu) ‘bucățică de aluat folosită pt. plămădeală’ (DGS I: 286, s.v. *colarez*).

gălbenare, s.f. ‘gălbenuş’: *Deci să cuvin aici toate cîte cu măsură însufleţează capul și înfierbântările sîngelui. Adică gălbenare de ou cu apă de trandafil, pusă deasupra moalelui capului ca o glavie* (MD II f.: 277’).

pân, prep. ‘prin’.

stărnuta, a ~, vb. ‘a strănuta’: *...să metahirisească cele ce scot flegmă și stărnutătoare...; ...La ceastă patimă iaste bine să obicinuiască bolnavul a trage prafuri de stărnutat ca să coboare umezeala cea cu flegmă...* (MD I: 56’).

tinde, a ~, vb. ‘a întinde’: *...și să o tinzi pe o pânză ca un plasture... (MD I f.: 82’); ...bine să se facă ca mazărea apoi și sfărâmând acestea bine tinde-le pe postav, și i le leagă dasupra buricului și dup ce le vei lega tinde-le pe o pânză...* (MD I f.: 154’).

urdinare, s.f. ‘diaree’: *Iar de s-au întâmplatu din zbîrcituri la început să ia curăţenie bolnavul și totdeauna să s hrănească cu bucate umede și grase și pornitoare de urdinare ca să nu oprească* (MD I f.: 159’).

Rezultă, aşadar, provenienţa pan-românească a lexicului din MD. De remarcat că ocurenţele din dialectul aromânesc nu sunt identice cu cele din codul lingvistic „grecesc” al companiilor pentru că textele (scrisori comerciale în cazul grec și text medical în cel românesc) sunt de naturi diferite.

Pentru descrierea bolilor se folosesc toate denumirile cunoscute în limbile aflate în uzul comercianţilor:

Pentru σγοπή adică lipsire de putere a simţirilor și a puterilor celor vii și uimire.

Efialtul iaste o patimă de ale capului care să numește latinește inibus și ungurește modereț chiomas iar grecește Μωπά (MD I: 58’).

Un doftor ce-l chema Theaminon au numit-o πνιγόμενον, înecuş adică din înecare, fiindcă bolnavului i să nălucește ca cum s-ar îneca, iar în ziua de astăzi unii din rumelioși o numesc βραχάν (MD I: 58’).

Elinii o numescu catarul, latinii destilationen, ungurii nachia, și după firea ei alt nimic nu iaste fără numai o pogorâre. (MD I: 55’).

Ishiada numesc elinii chiar acea prea grea patimă și dureare (MD II f.: 110’).

Dar în zioa de astăzi după grecie o numim seliniasmon (MD I: 34’).

Aceaste umflături și prisosiri de carne ce să nasc mai vârtos la partea dinainte a gâtului și supt bărbie și în alte locuri ale trupului să numesc latinește Strumae et Scofulariae, iar ungureaște Golyava et szaca. Iar de grecii de acum și de noi să zic și să numesc guși și ghinduri (MD II: 212’).

Boala gâtului și a gâtlejului care înneacă pă omul latinește să cheamă anghina, ungurește teorioc ghirec iar elinii o numescu σκάγχη, κοιννάγχη και αγγόνην, grecii pă limba proastă αγγχοβσα și innecare că junghe și înneacă pe omul cumplit (MD I: 88’).

Surparea iaste grea și ticăloasă la om, să numeaște grecește Σπάσμα și Κατέβασμα, și χύσιμον. Iar critenii și moraiții frânci îi zic paripa. Iar latinează să zice Ramex și hernia și ruptura iar ungurează tokösseg și Meg Szakadas (MD II: 90^r).

Asemenea poți să faci și cu buruiana ce să numeaște grecește aizoon <micron>, iar rumânează iarbă grasă, și latinează vermicularia, iar turcează kaghia kiuru, și cu alta căriia îi zic Bursa pastoris (MD II f.: 165^r).

În recomandarea remediilor (cel mai adeseori plante) se procedează prin consemnarea denumirilor în greacă, turcă, italiană, maghiară:

Sau din doftorii și băuturi iuți cum iaste savina ce să zice turcează Kara ilgniși din altele mai tari (MD II f.: 139^r).

arde scoici și alte conhiliu de mare cele zic grecii κρίνους και πορφύρας și le fă praful (MD I: 72^v).

să zice italicează antimonio crudo, și ungurează Piskolth, turcează, demir bozan sau antimat, iar grecează apla să cheamă sidirachi, ádecă fierșor cu care își văpsesc muierile sprânceanele (MD I: 58^v).

și o trebuiescu doftorii la multe doftorii, arăpește sandațihin, turcește cust (MD I f.: 84^v).

Întâlnim schimbări de cod ce trădează o întrebuintare cotidiană a limbii grecești, dublată de un set de interferențe grafice:

Că de nu-l vei προφταζή pe bolnavul atunci la început la urmă iaste târziu și făr vreme (MD I f.: 113^r).

trage-o afară cu un cleștișor adica cimbistră (MD I: 92^v).

Nu e greu de înțeles care e finalitatea acestui demers: aflați în continuă circulație, companiștii ar fi urmat să aibă ghidul la îndemână și în funcție de locul unde s-ar fi aflat în acel moment erau ajutați să-și identifice remediile.

Și pentru asurzeală destule sânt acestea tălmăcite din cele elinești, latinești, ungurești iatrosofuri pre limba grecească, și rumânească, cât ne-au fost puțința (MD I: 74^r).

Spre deosebire de codul grec, codul românesc de redactare, eventual inspirat de o practică diurnă a celuilalt (după cum ne indică folosirea unor segmente lexicale din greacă), este mai nou decât contra-partea greacă cu un secol. El este extrem de îngrijit, îmbogățirea sinonimică este intenționată, introdusă prin marcatori meta-lingvistici, există și aici o gradație ierarhică a predominanței codurilor cu care se face schimb care cantitativ începe cu latina (în care se dau rețetele farmaceutice), trece prin greacă, turcă, maghiară și germană. Expresie a fenomenului multilingvistic balcanic și a celui din Transilvania, acest cod pare să fi rămas în mare parte la nivel de deziderat de vreme ce masivul manuscris în care l-am găsit ilustrat nu s-a publicat niciodată.

SURSE

MD I: Ms. rom. B.A.R. nr. 933.

MD II: Ms. rom. B.A.R. nr. 4841.

BIBLIOGRAFIE

- Chisacof Brad, Lia, 2011, *Româna în secolul fanariot*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de știință.
- Dascălu, Loredana, 2013, *Din arhiva companiei negustorilor greci din Sibiu. Texte epistolare grecești*, Iași, editura Universității „Al.I.Cuza”.
- Tomici, Mile, 1986, *Dicționar român-macedonean*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Vulpe, Magdalena, 2004, „Numerales de tipul *adoară...*”, în *Opera lingvistică*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, p. 284–298.

SIGLE

- CADE: O. Densusianu, I.-A. Candrea, *Dicționarul etimologic al limbii române, Elementele latine (A–putea)*, București, Editura Socec, 1907.
- DA: *Dicționarul Limbii Române (1906–1944)*, ediție anastatică după *Dicționarul limbii române (DA)*, București, Editura Academiei Române, 2010.
- DDA: Tache Papahagi, (ed.) Nicoale Saramandu, Manuela Nevaci, *Dicționarul dialectului aromân*, București, Editura Academiei Române, 2013.
- DGS I: *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. I (literele A–C), de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha. Coordonator: Maria Marin, București, Editura Academiei Române, 2009.

Lia BRAD CHISACOF

Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, București